

In 2025 vieren we in Nederland 80 jaar bevrijding. Dat vrijheid niet vanzelfsprekend is, werd de afgelopen jaren bijzonder duidelijk met de grootschalige Russische invasie van Oekraïne. Inmiddels roept het kabinet zelfs op tot de aanleg van noodpakketten. Hoogleraar humanitaire studies Thea Hilhorst juicht dat toe, al moet er volgens haar verder worden gekeken dan enkel Defensie: 'Staal alleen is niet de oplossing.'

Door Sam de Graaff

In gesprek met Thea Hilhorst over oorlog, vrede en wederopbouw

‘Staal alleen is niet de oplossing’

De hand wuivend omhoog, een lichte grijns, voor hem twee in het rood gestoken Mounties. Wie de beelden van het driedaagse staatsbezoek van koning Willem-Alexander en koningin Maxima aan Canada terugkijkt, ziet vooral ontspanning. Een bezoek aan vrienden. De koning bedankte de Canadezen voor hun rol in de bevrijding van Nederland. 'Dank voor wat u heeft gedaan', zei hij tegen een groep veteranen. 'Kunt u het zich voorstellen dat het 70 jaar geleden is? Het voelt als gisteren, de tijd vliegt.'

Het was mei 2017. Een paar dagen later reisde het koninklijk paar door voor een bezoek aan een andere belangrijke bevrijder: de Verenigde Staten. Vol enthousiasme werden de twee door president Barack Obama onthaald in het Witte Huis. De koning bedankte na de Canadezen ook de Amerikanen, terwijl Obama Nederland roemde als oudste bondgenoot van de VS. De president omschreef het koninklijk paar als *'wonderful friends'*. Het gesprek, waar eigenlijk een kwartier voor was ingeruimd, liep uit tot een halfuur. De sfeer kon niet beter.

Hoe anders is dat nu, aan de vooravond van 80 jaar bevrijding. De Amerikaanse president Donald Trump heeft een voorliefde voor koningshuizen (hij gaat er prat op dat hij als enige president twee keer op bezoek mag bij de Britse royals) – maar verder? De hechte band tussen Nederland en de VS – tussen Europa en de VS – is

niet meer wat die geweest is. Volgens Trump is de Europese Unie een project dat is bedacht om de Verenigde Staten dwars te zitten. Een onzinnige bewering, maar tekenend voor de onderlinge spanning.

De trans-Atlantische relaties, decennia het fundament onder de Europese veiligheid, zijn slechter dan ze sinds de Tweede Wereldoorlog zijn geweest. En dat in een periode waarin Europa dicht bij huis wordt geconfronteerd met de grootschalige Russische invasie van Oekraïne en de gruwelijke oorlog in Gaza. Intern morrelt radicaal-rechts aan democratische waarden die lang werden beschouwd als onwankelbaar.

Overal in Europa wordt ondertussen geïnvesteerd in defensie, ook in Nederland. De krijgsmacht moet op peil worden gebracht. Maar ook van de burgers wordt wat extra's verwacht. In maart riep het kabinet Nederlanders op zich voor te bereiden op noodsituaties. Iedereen zou het 72 uur zelf moeten kunnen rooien, waar de overheid eerder nog uitging van 42 uur. Minister David van Weel (Veiligheid en Justitie) zei toe te willen naar een samenleving waarin iedereen zich 'even kan redden' zonder dat de centrale overheid alles doet. 'Het ligt er een beetje aan wat de calamiteit is, maar als het echt een conflict is, kan het zijn dat de nationale overheid vooral bezig is met de inzet van de krijgsmacht, met de verdediging van ons land.'

Bijeenkomst van de VN Veiligheidsraad.

Is de kans op een conflict in Nederland, kort voor 80 jaar bevrijding, groter dan die sinds 1945 is geweest?

Een interessante vraag, zegt Thea Hilhorst, hoogle-
raar humanitaire studies aan de Erasmus Universiteit.
Hilhorst onderzoekt de rol die hulp speelt in conflict-
situaties. In 2022 ontving ze voor haar werk de Spino-
zapremie, een van de belangrijkste wetenschappelijke
onderscheidingen in Nederland.

Thea Hilhorst

‘Ik denk soms: het lijkt wel een slechte James Bondfilm’

‘De kans op oorlog is er in ieder geval niet kleiner op geworden’, zegt Hilhorst met gevoel voor understatement. ‘De wereld is erg gespannen op dit moment. In de oudejaarsconferentie ging het er nog over dat we zo’n lange periode van vrede hebben gehad, 80 jaar. Maar dat betekent natuurlijk niet dat er nooit meer oorlog komt, dat kan altijd. En op dit moment zijn de geopolitieke verhoudingen niet gunstig.’

Het voelt als vragen naar de bekende weg, maar: waarom niet?

‘Het internationaal humanitair recht is al in 1864 begonnen met de Geneefse Conventies. Na de Tweede Wereldoorlog werd er flink aan gesleuteld, ook vanuit het gevoel: dit nooit weer. Sinds de oorlog hebben we een fantastisch mooi systeem opgebouwd met elkaar. De Verenigde Naties, de Veiligheidsraad. Natuurlijk zijn het allemaal systemen waar je vanuit een perspectief van machtsongelijkheid heel kritisch naar kan kijken: in de Veiligheidsraad zitten machtige landen die vooral voor zichzelf opkomen. Tegelijkertijd is het ook de enige plek waar landen evenveel stem hebben, iedereen, één voor één. Alle landen kunnen meestemmen.’

‘Bovendien heeft de VN allerlei takken om de internationale verhoudingen in goede banen te leiden, om branden te blussen, er even tussen gaan staan als ergens problemen zijn – bijvoorbeeld met de blauwhelmen. Daarbij was er lange tijd een dominante theorie dat als je met elkaar handelt de kans op oorlog kleiner is. Er wordt zelfs weleens gezegd dat twee landen die een McDonald’s hebben nooit met elkaar in oorlog zijn geraakt. Die gedachte was echt populair.’

Wandel durch handel, noemden ze dat in Duitsland: verandering door onderling te handelen. Dat ging over Oost- en West-Duitsland, én over Rusland.

‘Op die gedachte is sinds de oorlog in Oekraïne veel ingeboet. Mensen dachten: we hebben mooi geïnvesteerd in de relaties met Rusland. Het ging goed. En in één keer blijkt Rusland vals te spelen. We hebben die mooie gaspijpleidingen in de Noordzee, en tóch kwam er oorlog. Dat was echt een keerpunt in de internationale politiek. Je ziet dat de internationale instituties worden uitgehold door de machthebbers van deze wereld. Dat werkt ongebreidelde machtsuitoefening in de hand. Nogmaals: je kan zeker kritiek hebben op het systeem dat we hebben. Maar je moet je ook afvragen: is het een verlies als het kapotgaat? Ik denk van wel.’

Snapt u dat mensen wakker liggen van de situatie in de wereld?

‘Natuurlijk, het is gewoon eng. Een Amerikaanse president die het in z’n bol krijgt kan wilde decreten gaan maken. Ik denk soms: het lijkt wel een slechte James Bondfilm. Alleen dan zonder Bond, maar mét een schurk.’

Heeft u zelf eigenlijk een noodpakket klaarliggen?

‘Nou, ik ben wel van plan er één te maken.’ Lachend:
‘Maar we zijn altijd een beetje sloom.’

Hilhorst is niet per se snel onder de indruk. Voor haar werk kwam ze veel in het buitenland, ook in landen waar het bepaald niet rustig was. Congo, Libanon, Soedan. Op de Filipijnen zag ze hoe er op een groep studenten werd geschoten. Er vielen doden. Het nuanceert dat beeld van 80 jaar vrede wel een beetje, zegt ze. ‘Wij zijn oorlog hier niet meer gewend. Maar verder hebben weinig mensen in de wereld zo’n relaxte houding over vrede.’

Dat de overheid oproept tot scherpste, vindt ze daarom niet gek. Bovendien is zo'n oproep niet nieuw, benadrukt Hilhorst: 'Rond 2010 was er ook zo'n campagne. Veel mensen zijn dat vergeten, er werd ook een beetje lacherig over gedaan. Maar het Rode Kruis benadrukt bijvoorbeeld al 20 jaar dat er van alles kan gebeuren. Een stroomuitval, bijvoorbeeld, of een overstroming. Eigenlijk probeert de overheid de gezapigheid van "achter de dijken zitten we veilig en als er iets gebeurt komt de overheid ons redden" al jaren weg te nemen. Dat past ook binnen de gewenste participatiesamenleving.'

Toch is Hilhorst niet alleen maar blij met de huidige campagne. 'De nadruk ligt nu wel erg op oorlog. Dat is erg eenzijdig, alsof het antwoord op de dreiging alleen maar te vinden is in het opbouwen van een sterker leger – in wat militairen staal op staal noemen. Daarmee luister je niet naar de belangrijkste theorie over vrede, die van internationale samenwerking. De theorie die 80 jaar vrede toch mogelijk heeft gemaakt. We zouden óók moeten inzetten op ontwikkelingssamenwerking en diplomatie. En we moeten klimaatverandering tegen gaan, nog zo'n enorme dreiging.'

Hoe komt het dat we wegbewegen van de ideeën die juist goed hebben gewerkt?

'Tja. Voor een deel heeft het te maken met populisme, rechtspopulisme met name. Er wordt voortdurend gehamerd op een anti-institutioneel sentiment. "Hullie van Europa", "hullie van de regering", "hullie van de Verenigde Naties". En ook door een heel andere manier van omgaan met feiten en waarden. Het instituut wetenschap, het instituut kennis – het is onderuitgehaald. Als je als hoogleraar een onderzoek deelt, zegt iemand: "Interessante mening, en nu?" Een feitelijk argument wordt een mening.'

'Tegelijkertijd is er ook nog een nuancering. Recent was nog op het journaal dat een meerderheid van Nederland wil dat we iets voor vluchtelingen doen, bijvoorbeeld. En dat met het huidige kabinet.'

Maar dan wel als het gaat voor mensen die op de vlucht zijn voor oorlog.

'Dat is inderdaad vaak de disclaimer. Ergens kan ik het nog wel begrijpen, met politici die voortdurend betogen houden over "gelukszoekers". Wat zijn dat? Ik zoek ook geluk. Jij hopelijk ook.'

Terug naar 80 jaar bevrijding, toen Nederland net een oorlog achter de rug had. Na de oorlog werd West-

'De internationale instituties worden uitgehold door de machthebbers van deze wereld'

Europa met Amerikaanse steun succesvol opgebouwd. Maar u waarschuwde eerder dat er na zo'n oorlog ook veel mis kan gaan. Wat zoal?

'Wederopbouw is een ingewikkeld verhaal. Er zit ook een statistiek achter: gebieden waar de afgelopen vijf of zes jaar oorlog is geweest, zijn gebieden waar ook de kans op een nieuwe oorlog is. Als je je geld moest inzetten op waar een oorlog uitbreekt, is dat een belangrijk gegeven. Oorlog als voorspeller van een conflict. Al is dat natuurlijk een kansberekening, geen wet.'

'De risico's werken twee kanten op. Bij een wederopbouw die hop-hop-hop-snel gaat, kunnen allerlei fouten worden gemaakt. Het is bijvoorbeeld heel belangrijk dat je niet één provincie snel opbouwt en een andere niet. Vaak zijn etnische groepen geografisch verdeeld. Een groep kan zich achtergesteld voelen. Maar als er niks gebeurt, is dat ook een risico. Neem Syrië na Assad. Mensen waren ontzettend blij, er kwam een ongelooflijke energie in de bevolking: de dictator is weg! Maar als er niets gebeurt met de nieuwe openheid en de wederopbouw niet opschiet, kan het ook omslaan: politieke entrepreneurs kunnen van het moment gebruikmaken. Ontevredenheid kan leiden tot extremisme. Mensen moeten voelen dat er iets verandert, maar dat moet wel gepland gaan.'

Waar moet bij een wederopbouw nog meer op worden gelet?

'Corruptie is een groot probleem. Dat is logisch, het gaat om grote sommen geld en kwetsbare samenlevingen. We hebben geleerd dat het verstandiger is om geld bij elkaar te leggen in een fonds. Zo kan je beter checks-and-balances inbouwen. En verzoening is zeer belangrijk. Mensen van wie familieleden zijn vermoord, willen zien dat er iemand verantwoording aflegt. Aan de andere kant kan dat weer zoveel sentiment opwekken bij de gestraften – die kunnen het gevoel krijgen dat ze eenzijdig boete moeten doen. Je moet dus een gevoel van rechtvaardigheid geven, maar wraak voorkomen. Ook dat is een precair proces.'

Sam de Graaff - Freelance journalist, schreef onder meer voor *Het Parool*, *de Volkskrant* en persbureau ANP.